

Демократія

Демократія — політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; забезпечення прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів.

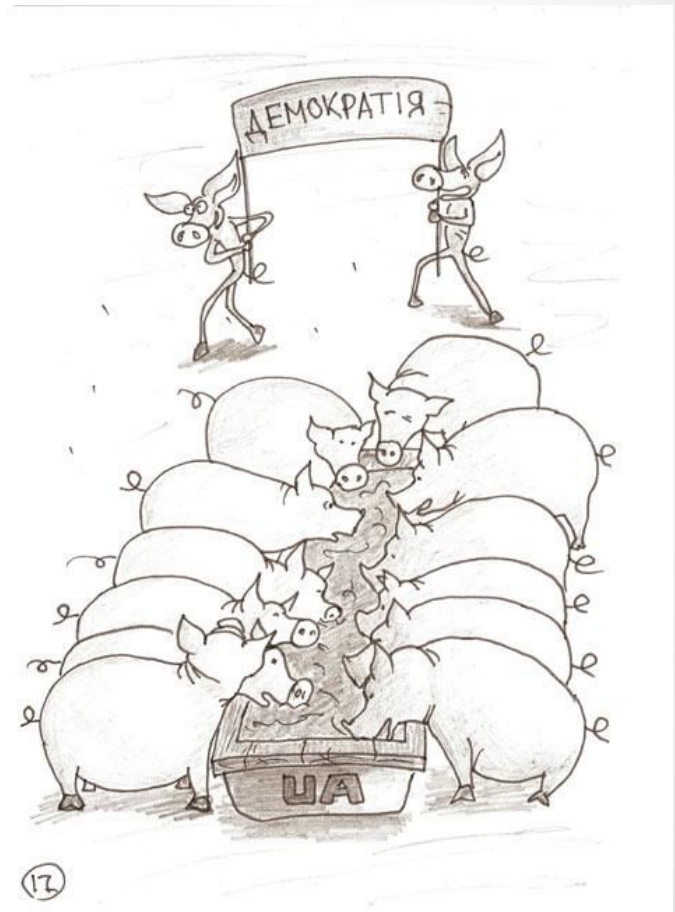
Ознаки демократії:

1. Демократія має державний характер:

а) виражається в делегуванні народом своїх повноважень державним органам. Народ бере участь в управлінні справами в суспільстві і державі як безпосередньо (самоврядування), так і через представницькі органи. Він не може здійснювати сам належну йому владу і делегує державним органам частину своїх повноважень;

б) забезпечується виборністю органів держави, тобто демократичною процедурою організації органів держави в результаті конкурентних, вільних і чесних виборів;

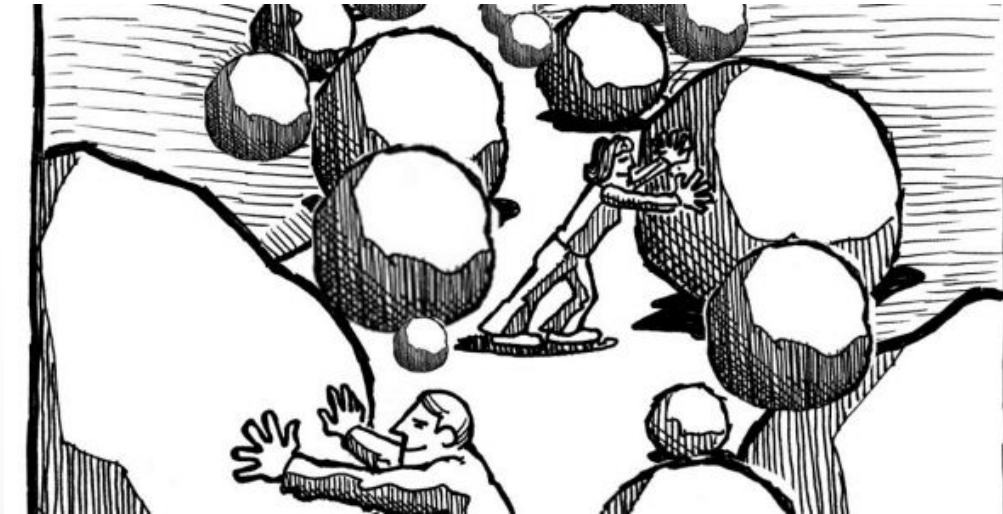
в) проявляється в спроможності державної влади впливати на поведінку та діяльність людей, підкоряти їх собі з метою управління суспільними справами.

2. Демократія має політичний характер:

а) передбачає політичне різноманіття. Демократія, як, утім, і ринкова економіка, неможлива без існування конкуренції, тобто без опозиції і плюралістичної політичної системи. Це знаходить вияв у тому, що демократія виступає принципом діяльності політичних партій у боротьбі за володіння державною владою. При демократії враховується різноманіття політичних думок — партійних та інших, ідеологічних підходів до вирішення суспільних і державних завдань. Демократія виключає державну цензуру та ідеологічний диктат.

б) ґрунтується на політичній рівноправності громадян на участь в управлінні справами суспільства і держави і, насамперед, рівності виборчих прав. Така рівність надає можливість вибору між різними політичними варіантами, тобто політичними можливостями розвитку.

3. Демократія передбачає проголошення, гарантування та фактичне втілення прав громадян — економічних, політичних, громадянських, соціальних, культурних, а так само — й їх обов'язків відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у Хартії прав людини (Загальна декларація прав людини 1948р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., які набрали сили від 23 березня 1976 р., та ін.). Законом України від 10 грудня 1991 р. «Про дію міжнародних договорів на території України» встановлено порядок застосування міжнародних норм про права людини.

4. Демократія передбачає законність як режим суспільно-політичного життя. Режим громадсько-політичного життя виражається у вимогах до всього суспільства — до всіх суб'єктів політичної системи (вони ж — і суб'єкти демократії) і, насамперед, до державних органів — засновуватися і функціонувати на основі суворого і неухильного виконання правових норм. Кожний орган держави, кожна посадова особа повинні мати стільки повноважень, скільки необхідно, щоб створити умови для реалізації прав людини, їх охорони і захисту.

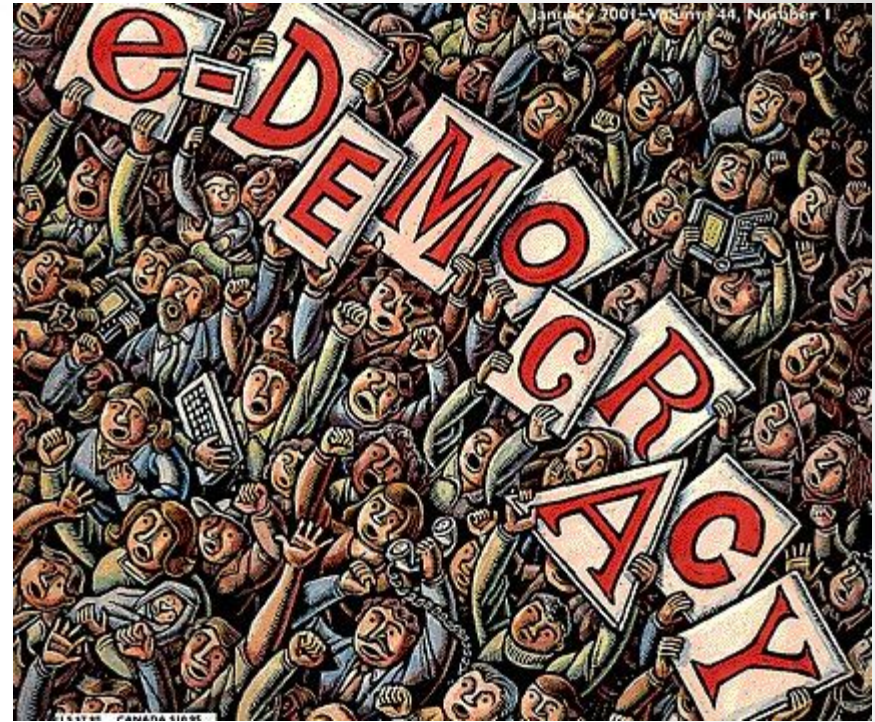

5. Демократія припускає взаємну відповідальність держави і громадянина, що виражається у вимозі утримуватися від учинення дій, що порушують їх взаємні права і обов'язки. У Конституції України наголошено: «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3). Арбітром у можливих конфліктах між державою і громадянином є незалежний і демократичний суд.

Функції і принципи демократії:

Функції демократії — основні напрямки її впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою.

Оскільки демократія — не статичний, а динамічний стан суспільства, її функції в різні історичні періоди змінювалися, збагачувалися, поглиблювалися.

Функції демократії можна поділити на дві групи:.

- що розкривають зв'язок із суспільними відносинами;
- що виражають внутрішні функції діяльності держави. До числа найзагальніших функцій демократії можна віднести такі.

Принципи демократії — незаперечні вихідні вимоги, які ставляться до всіх учасників політичної діяльності, тобто до суб'єктів демократії.

Основні принципи демократії:

1) політична свобода — свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад (ст. 5 Конституції України), забезпечення захисту і її людини. Свобода має первинне призначення — на її основі може виникнути рівність і нерівність, але вона допускає рівноправність;

2) рівноправність громадян — означає рівність усіх перед законом, рівну відповідальність за скоєне правопорушення, право на рівний захист перед судом. Дотримання рівноправності гарантується: не може бути привілеїв або обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового становища, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Найважливіший аспект рівноправності — рівність прав і свобод чоловіка і жінки, що мають однакові можливості для їх реалізації;

3) виборність органів держави і постійний контакт із ними на селення — допускає формування органів влади і місцевого самоврядування шляхом народного волевиявлення, забезпечує їх змінюваність, підконтрольність і взаємоконтроль, рівну можливість кожного реалізувати свої виборчі права. У демократичній державі ті самі люди не повинні тривалий час безперервно обіймати посади в органах влади: це викликає недовіру громадян, призводить до втрати легітимності цих органів;

4) *поділ влади* — означає взаємозалежність і взаємне обмеження різних гілок влади: законодавчої, виконавчої, судової, що служить перешкодою для перетворення влади на засіб придушення свободи і рівності:

5) *прийняття рішень за волею більшості при обов'язковому дотриманні прав меншості* — означає поєднання волі більшості з гарантіями прав особи, яка перебуває в меншості — етнічній, релігійній, політичній; відсутність дискримінації, придушення прав особи, яка не є у більшості при прийнятті рішень;

6) *плюралізм* — означає багатоманітність суспільних явищ, розширює коло політичного вибору, допускає не лише плюралізм думок, але й політичний плюралізм — множинність партій, суспільних об'єднань тощо з різними програмами та статутами, що діють у рамках конституції. Демократія можлива в тому разі, коли в її основі полягає принцип плюралізму, проте не всякий плюралізм є неодмінно демократичним. Лише у сукупності з іншими принципами плюралізм набуває універсального значення для сучасної демократії.

Форми та інститути демократії

Функції демократії реалізуються через її форми та інститути. *Форма демократії* — це її зовнішнє вираження. Форм демократії можна назвати чимало, але основні з них такі:

1. Участь народу в управлінні державними і суспільними справами (народовладдя) — здійснюється у двох формах: прямій та непрякій.

Пряма — представницька демократія	Непряма — безпосередня демократія
– форма народовладдя, при якій здійснюється через виявлення волі представників народу у виборних органах (парламенти, органи місцевого самоврядування)	— форма народовладдя, при якій влада здійснюється через безпосереднє виявлення волі народу чи певних соціальних груп (референдум, вибори)

2. Формування та функціонування системи органів держави на основі демократичних принципів законності, гласності, виборності, змінюваності, поділі компетенції, які запобігають зловживанню службовим становищем і суспільним авторитетом:

3. Юридичне (насамперед конституційне) закріплення системи прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, їх охорона і захист відповідно до міжнародних стандартів.

Види демократії класифікують за сферами суспільного життя:

- ☐ економічна;
- ☐ соціальна;
- ☐ політична;
- ☐ культурно-духовна та ін.

Форми демократії знаходять свій прояв у її інститутах (референдум, громадська думка, комісії Верховної Ради та ін.).

Інститути демократії — це легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії.

Передумовою легітимності інституту демократії є його організаційне оформлення і визнання громадськістю; передумовою легальності — його юридичне оформлення, узаконення.

За вихідним призначенням у вирішенні завдань політики, влади та управління відрізняють інститути демократії:

Структурні	Функціональні
- сесії парламентів - депутатські комісії - народні контролери тощо	- депутатські запити - накази виборців - громадська думка тощо

За юридичною значущістю прийнятих рішень відрізняють інститути демократії:

Імперативні

- мають остаточне загальнообов'язкове значення для державних органів, посадових осіб, громадян:
  - референдум конституційний та законодавчий;
  - вибори;
  - накази виборців та ін.

Консультативні

- мають дорадче, консультативне значення для державних органів, посадових осіб, громадян:
  - референдум консультативний; —
  - всенародне обговорення законопроектів;
  - мітинги;
  - анкетування та ін.

У системі інститутів безпосередньої демократії найважливіше місце належить виборам.

Вибори — форма безпосередньої участі громадян в управлінні державою шляхом формування вищих представницьких органів, органів місцевого самоврядування, їх персонального складу.

На основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування в Україні обираються населенням: Президент, Верховна Рада, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування (сільської, селищної, міської ради та їх голови).

Виборча система може бути:

- ☐ мажоритарною
- ☐ пропорційною
- ☐ Змішаною (мажоритарно-пропорційною).

Мажоритарна система — система визначення результатів виборів, відповідно до якої депутатські мандати від виборчого округу отримують лише кандидати, що одержали встановлену більшість голосів. Відповідно до пропорційної системи депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості голосів, відданих за партію в межах виборчого округу.

Так, вибори депутатів Верховної Ради України в 1998 р. проводилися за змішаною системою: із 450 депутатів — 225 обиралися в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості (мажоритарна система), а 225 — за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва (пропорційна система).

Особливим інститутом демократії є референдум як один із засобів демократичного управління державними справами.

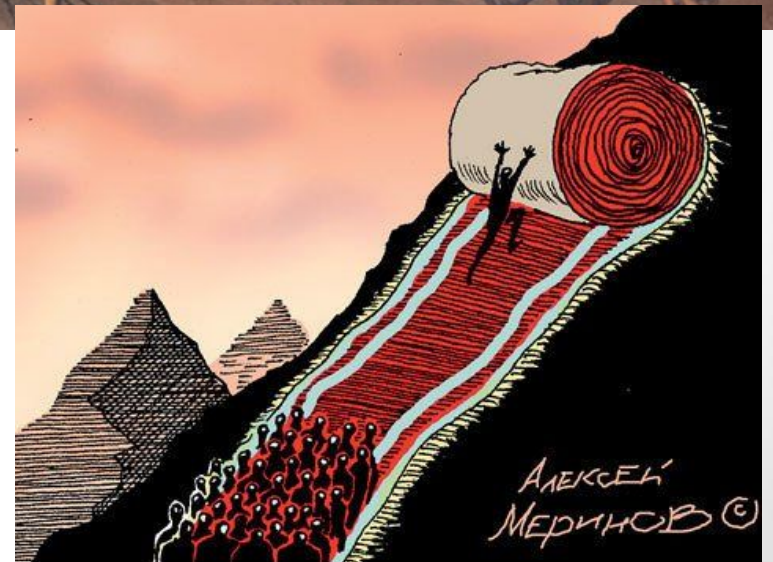
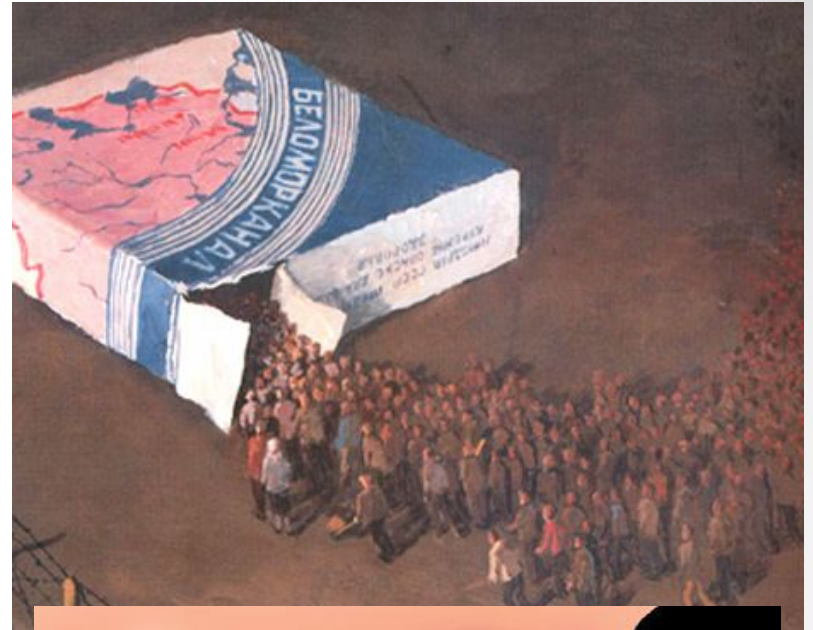
Референдум (лат. — те, що повинно бути повідомленим) — засіб вирішення шляхом голосування кардинальних проблем загальнонаціонального і місцевого значення (прийняття конституції, інших важливих законів або внесення до них змін, а також інших рішень з найважливіших питань). Референдум є одним із важливих інститутів безпосередньої демократії, проводиться з метою забезпечення народовладдя — безпосередньої участі громадян в управлінні державою і місцевими справами.

Референдуми за предметом проведення:

- конституційний — на всенародне голосування виноситься проект конституції або конституційні поправки;
- законодавчі — на всенародне голосування виносяться проект закону або чинний закон;
- консультативний — проводиться з метою виявлення громадської думки щодо принципового питанню державного життя.

Референдуми за ступенем обов'язковості проведення:

- ❖ обов'язковий — предметом референдуму є питання, віднесені Конституцією до виключного вирішення в результаті всенародного опитування (наприклад, відповідно до ст. 73 Конституції України виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України);
- ❖ факультативний — проводиться з метою виявлення громадської думки щодо конкретного питання, яке цікавить певну частину населення регіону (наприклад, про встановлення вільної економічної зони у Харківській області).

Предметом референдуму можуть бути питання:

- що мають істотне значення для визначення політики держави
- ззовні (міжнародні-правові питання) — входження країни до певних міждержавних структур, співтовариства, наприклад, про членство країни в Європейському Співтоваристві;
- що мають істотне значення для вдосконалення системи управління
- усередині (адміністративно-правові питання) — вирішення питань управлінського характеру, наприклад, зміна адміністративно-територіального поділу.

Проект підготували:

Безпалько Анна
Шандрук Євгенія